

Sylabus

Vizuální slast

Kulturní zkušenost s viděním po film a nová média

LS 2006/2007, KFS FF UK

Koordinátoři kurzu: PhDr. Petra Hanáková, Ph.D.; Mgr. Václav Hájek

Tématem kurzu je vizuální percepce, její moderní kvantitativní nárůst a umístění do oblasti masové spotřeby a kontroly. V moderní době (od konce 18. století) jsme svědky dramatické proměny v oblasti společenské role obrazů. Vizuální reprezentace již není adresována privilegovanému divákovi či úzce vymezenému symbolickému či politickému kontextu. Do popředí se dostávají jiné role obrazu, jako je jeho komerční hodnota a na druhou stranu nově zvažovaná estetická úloha. Zároveň se výrazně proměňuje statut vidoucího a pozorujícího subjektu – vzrůstající dyktivost vidět je zároveň neustále podněcována stále novými přísliby spatřit dosud neviděné a neviditelné. Viditelnost je testována za pomoci nových vizuálních dispozitivů (aparátů, postupů, oblastí soustředění pozornosti). **Slasti, které obrazy poskytují v moderní době, jsou proto radikálně nové, a jejich zkoumání nám dovoluje přiblížit se a pochopit z netradiční perspektivy jako funkce obrazů, tak i pozorovatelů (diváků).**

Jádrem kurzu je pokus popsat a analyzovat „touhu dívat se“ („Sehnsucht“ apod.) jakožto charakteristický rys moderní vizuální kultury. Tento aspekt moderního života je třeba podrobovat důkladné reflexi už vzhledem k jeho masovému rozšíření, komunikační roli a mocenské využitelnosti. Moderní vizuální dispozitivu mění pojmy prostoru a času („přímý přenos“, virtuální realita apod.), společenské struktury i formy poznání. Od počátků novodobé přírodovědy se posouvají hranice viditelnosti (průnik do mikro a makrostruktur) a realita začíná být čtena s pomocí obrazových metafor. Obraz či vizuální show se stává objektem touhy a obchodním artiklem. Vyjma klasicky formovaných obrazů přichází moderní doba s nabídkou dříve víceméně nemožných obrazových kvalit (plasticita, pohyb, halucinace, virtualita). K produkci těchto nových iluzivních kvalit se využívá celé řady moderních obrazových formátů (panorama, stereoskop, 3D projekce, virtuální realita atd.). Vizuální touha se zde pohybuje mezi póly známého a neznámého, dostupného a nedostupného, reálného a virtuálního. Objevují se obrazy objektů prostorově i časově vzdálených, běžným okem neviditelných apod. Pohled směřuje od diváka i k divákovi, divák pozoruje a zároveň je pozorován. Otevírají se stále nové perspektivy („zákulisí“ televizních studií atd.), pohled proniká do hloubek iluze a stále k iluzi, jsou bořeny tradiční bariéry (opona, ikonostas atd.), vzrůstají a zároveň se relativizují možnosti vizuální kontroly (panopticismus), mění se pojmy soukromí a veřejného prostoru.

Kurz věnovaný tématu „vizuální touhy“ či „slasti“ je v současné době nezbytnou součástí zkoumání těch oblastí kultury, které mají co do činění s vizuálním vnímáním či reprezentací. Toto téma je v českém akademickém prostředí dosud nezpracované a o to aktuálnější – jeho reflexe může napomoci ke zkvalitnění veřejného prostoru ve smyslu vědomé reflexe současného dění a stát se součástí všeobecně uznávaného vědomostního vybavení („mediální gramotnost“ apod.) nezbytného pro orientaci v realitě 21. století.

Přednáškový cyklus bude strukturován okolo těchto základních významových os vizuálního vnímání: DÁLKA – BLÍZKO, VNĚ – DOVNITŘ, VĚDECKÉ – ESTETICKÉ, POHYB –

STRNULOST, TĚLESNOST – EXTENZE TĚLA, NORMALITA – ABNORMALITA, PLOCHA – PROSTOR, HAPTIKA – OPTIKA, TOUHA VIDĚT, VIZUÁLNÍ SLASTI, VIRTUÁLNÍ REALITA, SIMULACE, DOHLÍŽET A TRESTAT OBRAZEM, STRACH ZE ZOBRAZENÍ, VNITŘNÍ ZRAK – SEN – HALUCINACE, ZAKÁZANÉ POHLEDY, VIDĚNÍ NEVIDITELNÉHO atd.

Kurz bude doplněn cyklem filmových projekcí ze sbírek NFA a několika tématickými exkurzemi (např. za „aparáty na vidění“ v NTM).

Přehled témat:

- 1) **Úvodní přednáška:** témata, pojmy, literatura (vizuální vnímání, režimy pohledu, vizuální kultura a studia, obraz, moderní proměna koncepce vidění atd.).
- 2) **Blízkost a dálka:** vztah k horizontu, touha a nedosažitelnost, fragment a celek (panorama, rozhledna, panopticon, kontrola, osvícenská metafora pohledu, detail, stopa atd.).
- 3) **Vnitřek a vnějšek:** obrazy uvnitř aparátu kontra projekční plocha, parcelace organismu, fyziognomie, proporce, výraz (camera obscura, laterna magica, obrazovka, plátno, anatomie, anatomické divadlo, fyziognomie - Humboldt, Lavater... a fyziologie atd.).
- 4) **Pohyb a strnulost:** průzkum iluze pohybu, reprezentace pohybu ve statickém obraze, zafixování pohyblivého (odlitek, phenakistoskop, skvrna, momentka, dopravní prostředky, muzeum voskových figurín atd.).
- 5) **Plocha a plasticita:** konstrukce a iluze prostoru, koncepce obrazu jako plochy, vývoj koncepcí prostoru (perspektiva, anamorfóza, kvadraturní malba, stereoskop, obraz jako plocha - M. Denis, C. Greenberg, reliéf, 2D a 3D, reliéfní film, hologram atd.).
- 6) **Vnitřní zrak:** tradiční motivy vnitřního vidění - halucinace, sen, vidina, moderní koncepce pohledu jako subjektivního vidění - paobrazy, subjektivní produkce vjemu (J.E. Purkyně, H.v. Helmholtz, A. Schopenhauer, motiv zavřených očí v symbolismu, světecké vidění - Bernini, C.D. Friedrich atd.).
- 7) **Vidění neviditelného:** využití obrazu a vizuálních aparátů k re-produkci fantomů (J. Dee a využití laterny magiky na rudolfinském dvoře, původní koncepce filmu, esoterická fotografie, plazma, éter, parodie - M. Kelley atd.).
- 8) **Normalita a abnormalita:** koncepce pozornosti jako projevu normality, psychiatrie a psychologie vnímání, monstra ve vizuální kultuře (nejen King Kong, tradice zobrazení kreatur přinejmenším od středověku, jarmareční zábava - např. fotografie od Štýrského z cyklu Žabí muž, křivá zrcadla atd.).
- 9) **Haptické a optické:** rozsáhlá diskuse kolem roku 1900 - A. Riegl, Hildebrandt, Wölflin, hladké a rýhované u Deuze, otisk - daktyloskopie, Veroničina rouška, dotyk - frotáž, fotogram, stopa (posmrtná maska, H.v. Marées, obrazy pro nevidomé, měkkost, reliéf, tělesné a virtuální atd.).
- 10) **Dohlížet a trestat:** moderní formy kontroly, rozšíření pole viditelnosti, vizuální systémy, orientace a manipulace (panopticon, kamerové systémy, satelitní a letecká fotografie, orientační vizuální styl, logo, tzv. corporate identity, moderní vězeňství atd.).

11) **Absorpce a teatrálnost:** obraz s primární esteticou či uměleckou funkcí kontra obraz útočící na diváka, vysoké a nízké, elitní a masové, umění a populární vizuální kultura (nezainteresovaná libost - Kant, neúčelnost - Adorno, atakování diváka, reklama, prezentace zboží, prorážení plochy obrazu, salónní umění, diagonála atd.).

12) **Zklamání slast:** okamžik neuspokojení, stále komplexnější aktivování smyslů - synestéze, Gesamtkunstwerk (Manetova Olympie, Bataille, filosofický kontext - Aristoteles atd.).

Základní literatura:

- Arnheim, R.: Visual Thinking, Berkeley 1969
Bakoš, J.: Štyri trasy metodológie dejín umenia, Bratislava 2000
Banks, M. a Morphy, H. (ed.): Rethinking Visual Anthropology, Yale 1997
Barasch, M.: Modern Theories of Art, 1,2, New York 1990, 1998
Barbaras, R.: Touha a odstup. Úvod do fenomenologie vnímání, Praha 2005
Barthes, R.: Image - Music - Text, New York 1993
Barthes, R.: Světla komora, Praha
Baudrillard, J.: Simulacres et simulations, Paris 1981
Baxandall, M.: Stíny a světlo. Umění a vizuální zkušenost, Brno 2003
Belting, H. (ed.): Kunstgeschichte, Berlin 1986
Belting, H.: Bild und Kult. Eine Geschichte des Bildes vor dem Zeitalter der Kunst, München 1990
Belting, H.: Bild-Anthropologie. Entwürfe für eine Bildwissenschaft, München 2001
Belting, H.: Konec dějin umění, Praha 2000
Berger, J.: Ways of Seeing, London 1972
Berkeley, G.: Esej o nové teorii vidění. Pojednání o principech lidského poznání, Praha 2004
Boehm, G. (ed.): Was ist ein Bild?, München 1995
Bourdieu, P.: O televizi, Praha 2002
Bourdieu, P.: Zur Soziologie der symbolischen Formen, Frankfurt am Main 1974
Brennan, T. a Jay, M. (ed.): Vision in Context: Historical and Contemporary Perspectives on Sight, Routledge 1996
Bryson, N.: Vision and Painting, Yale 1994
Bryson, N.; Holy, M.A.; Moxey, K.: Visual Culture: Images and Interpretations, Hanover 1994
Busch, W. (ed.): Funkkolleg Kunst. Eine Geschichte der Kunst im Wandel ihrer Funktionen, 2 díly, München 1987
Crary, J.: Suspensions of Perception. Attention, Spectacle and Modern Culture, London 1999
Crary, J.: Techniques of the Observer. On Vision and Modernity in the 19-th Century, Massachusetts 1995
Danto, A.C.: Konec umění, Estetika, 1/1998
Debord, G.: The Society of the Spectacle, New York 1994
Deleuze, G.: Obraz - pohyb. Film 1, Praha 2000
Draaisma, D.: Metafory paměti, Praha 2003
Elkins, J.: Art History and Images that are not Art, Art Bulletin, 1996, s. 553 ad.
Elkins, J.: The Domain of Images, Cornell 1999
Flusser, V.: Do univerza technických obrazů, Praha 2001
Foster, H.: Vision and Visuality, Seattle 1988

Foucault, M.: Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení, Praha 2000

Foucault, M.: Toto nie je fajka, Bratislava 1994

Francastel, P.: Figura a místo. Vizualní řád v italském malířství 15. století, Praha 1984

Freedberg, D.: The Power of Images. Studies in the History and Theory of Response, Chicago 1989

Gombrich, E.H.: Umění a iluze, Praha 1985

Gombrich, E.H.: Vizualní obraz a jeho místo v komunikaci, Iluminace 3/7, 1995

Goodman, N.: Languages of Art, Indianapolis 1976

Habermas, J.: Strukturální přeměna veřejnosti, Praha 2000

Henrich, D. a Iser, W.: Theorien der Kunst, Frankfurt a.M. 1982

Hick, U.: Geschichte der optischen Medien, München 1999

Huyghe, R.: Řeč obrazů ve světle psychologie umění, Praha 1973

Illich, I.: Guarding the Eye in the Age of Show, RES, 28, 1995, s. 47 ad.

Ingarden, R.: O struktuře obrazu, Bratislava 1965

Kesner ml., L. (ed.): Vizualní teorie. Současné angloamerické myšlení o výtvarných dílech, Praha 1997

Kesner ml., L.: Muzeum umění v digitální době, Praha 2000

Kesner ml., L.: Virtuální světy obrazů a metamorfózy vidění, Ateliér 9/2001

Konečný, L.: Mezi textem a obrazem. Miscellanea z historie emblematicy, Praha 2002

Konersmann, R. (ed.): Kritik des Sehens, Leipzig 1997

Krauss, R.: The Originality of the Anant-Garde and Other Modernist Myths, London 1991

Kulka, T.: Umění a kýč, Praha 2000

Lipovetsky, G.: Říše pomíjivosti, Praha 2002

Manovich, L.: The Language of New Media, The MIT Press 2002

Merleau-Ponty, M.: Viditelné a neviditelné, Praha 1998

Mirzoeff, N.: An Introduction to Visual Culture, London 2000

Mitchell, W.J.T.: Iconology. Image, Text, Ideology, Chicago 1986

Mitchell, W.J.T.: Picture Theory, Chicago 1994

Oravcová, J. a Mitášová, M. (ed.): Rodové štúdiá v umení a kultúre, Bratislava 2000

Panofsky, E.: Význam ve výtvarném umění, Praha

Pastore, N.: Selective History of Theories of Visual Perception: 1650-1950, Oxford 1971

Pospiszył, T. (ed.): Před obrazem. Antologie americké výtvarné teorie a kritiky, Praha 1998

Schneider, N.: Dejiny estetiky od osvietenstva po postmodernu, Bratislava 2002

Sontagová, S.: O fotografii, Praha 2002

Szczepanik, P. (ed.): Nová filmová historie. Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury, Praha 2004

Štikar, J.: Obrazová komunikace, Praha 1992

Thompson, J.B.: Média a modernita, Praha 2004

Virilio, P.: Stroj videnia, Bratislava 2002

Wade, N.J.: A Natural History of Vision, Cambridge 1998

Zielinski, S.: Archäologie der Medien. Zur Tiefenzeit des technischen Hörens und Sehens, Reinbek bei Hamburg 2002

Zuska, V. (ed.): Umění, krása, šeredno. Texty z estetiky 20. století, Praha 2003

Žegin, L.F.: Jazyk malířského díla, Praha 1980